

ЧЕРНИШ

Оксана Олександрівна,

канд. іст. наук,

провідний науковий співробітник

сектору наукознавства

ННСГБ НААН

(м. Київ)

**ВНЕСОК ПІВДЕННОГО ВІДДІЛЕННЯ ВАСГНІЛ
В ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ВИРОБНИЦТВА
(кінець 60-х – 80-ті роки ХХ ст.)**

У статті розкриваються функції та напрями діяльності Південного відділення ВАСГНІЛ щодо науково-інформаційного забезпечення агропромислового виробництва УРСР.

В статье раскрываются функции и направления деятельности Южного отделения ВАСХНИЛ относительно научно информационного обеспечения агропромышленного производства УССР.

The functions and directions activity of the South separation of All-union Agricultural Academy nd. a V.I. Lenin in scientifically informative providing of agroindustrial production are observed in the article.

Одним з найважливіших завдань, які стояли перед Південним відділенням ВАСГНІЛ (далі – ПВ ВАСГНІЛ) як науково-організаційним і методичним центром розвитку сільськогосподарської науки в Українській і Молдавській РСР були пропаганда і впровадження у виробництво досягнень науки, новітніх науково-технічних ідей. Це було можливо лише при чіткій системі збору, обробки, видання й доведення до сільськогосподарських органів, науково-дослідних установ, керівників і спеціалістів господарств інформаційних матеріалів з практичними порадами щодо застосування закінчених науково-дослідних робіт щодо створення нових сортів і гібридів сільськогосподарських культур, порід тварин, а також рекомендацій з впровадження більш ефективних технологій виробництва сільськогосподарської продукції, систематичних оглядів актуальних питань

вітчизняної та зарубіжної сільськогосподарської науки, техніки й передової практики та іншої науково-технічної інформації.

Система освоєння і впровадження досягнень науково-технічного прогресу в сільськогосподарське виробництво в УРСР почала формуватися з 1956 року. У 1960-х роках для покращення організації інформаційного забезпечення сільського господарства республіки здійснили низку спеціальних заходів. Так, відповідно до постанови Ради Міністрів СРСР від 29 листопада 1966 року № 916 «Про загальнодержавну систему науково-технічної інформації» прискорився розвиток галузевих і створення міжгалузевих органів інформації з широким застосуванням технічних засобів, було встановлено розподіл обов'язків між ними. Зокрема, на республіканські міністерства і відомства поклали відповідальність за розвиток галузевих органів науково-технічної інформації і пропаганди; на Раду Міністрів УРСР – за розвиток міжгалузевих територіальних органів, а також за розвиток органів інформації на підприємствах і в організаціях республіканського підпорядкування.

Уряд УРСР у постанові від 17 червня 1967 р. № 402 «Про сітку територіальних і галузевих органів науково-технічної інформації» накреслив заходи щодо удосконалення республіканської системи НТІ, яка стала складатися із міжгалузевих територіальних і галузевих органів інформації. В міжгалузеву мережу входили Український науково-дослідний інститут науково-технічної інформації і техніко-економічних досліджень (УкрНДІНТІ) Держплану УРСР, а також міжгалузеві територіальні центри науково-технічної інформації і пропаганди (у містах Луганську, Запоріжжі, Львові, Харкові, Одесі і Сімферополі) і Державна республіканська науково-технічна бібліотека (ДРНТБ).

Наступним кроком згідно з постановою ЦК КП України і Ради Міністрів УРСР № 640 від 20 грудня 1968 р. «Про заходи по дальшому поліпшенню в республіці науково-дослідних робіт у галузі сільського господарства» стало створення при УкрНДІНТІ відділу сільськогосподарської інформації, який готував і видавав інформаційні матеріали про досягнення

сільськогосподарської науки та виробництва: огляди, експрес-інформації, інформаційні листки та повідомлення. Відповідні відділи створили також при галузевих науково-дослідних інститутах та обласних державних сільськогосподарських станціях.

Отже, на момент організації ПВ ВАСГНІЛ (1969 р.) в УРСР вже здійснили значну роботу щодо створення системи забезпечення сільського господарства науково-технічною інформацією. Розповсюдження передового досвіду здійснювалося відділами інформації і пропаганди 8 НДІ всесоюзного підпорядкування, 23 республіканських і зональних НДІ, які з утворенням Південного відділення ВАСГНІЛ увійшли до його складу, двадцятьма обласними державними дослідними станціями Міністерства сільського господарства УРСР, а також Виставкою передового досвіду в народному господарстві УРСР.

Забезпечення науково-технічною інформацією на республіканському рівні здійснювалося за допомогою низки видань. Міністерством сільського господарства УРСР видавався щомісячний республіканський науково-виробничий реферативний бюлетень «Сільськогосподарська інформація» (з 1968 р.). Науково-дослідні установи республіки готували міжвідомчі тематичні науково-технічні збірники наукових праць з усіх галузей сільського господарства (24 назви). До видання збірники готувалися редакційними колегіями при науково-дослідних установах і видавалися Міністерством сільського господарства УРСР через видавництво «Урожай». В них висвітлювалися результати науково-дослідних робіт, виконаних установами республіки. Тираж складав 1000 примірників, періодичність видань – 1–4 випуски на рік. Розповсюджувалися збірники через систему «Книготоргу» та бібліотечний обмін між науково-дослідними установами.

Проте діяльність існуючих органів інформації в сільському господарстві не в повній мірі відповідала тогочасним вимогам і не достатньо забезпечувала інформаційну потребу спеціалістів колгоспів, радгоспів, науково-дослідних установ та інших організацій і підприємств. Тому, Південне відділення

ВАСГНІЛ, надаючи великого значення плануванню, контролю і обліку впровадження досягнень науки та передового досвіду в сільськогосподарське виробництво, вже в перший рік своєї діяльності внесло до ЦК КПУ пропозиції щодо поліпшення системи НТІ в республіці.

Зокрема, зазначалося, що в ланці область, район – господарство не створено відповідних підрозділів сільськогосподарської інформації та не визначено відповідальних осіб за стан використання матеріалів НТІ. Якщо в обласних управліннях сільського господарства наказом по Міністерству сільського господарства УРСР від 9 січня 1969 року № 25 було визначено відповідальних осіб за стан впровадження досягнень науки і передового досвіду, а функції органів НТІ і пропаганди виконували обласні сільськогосподарські дослідні станції, то в районах, трестах радгоспів і господарствах ця важлива ланка роботи була «...пущена на самоплив і залежала лише від ініціативи керівників та спеціалістів районів і господарств» [1, арк. 68]. На думку ПВ ВАСГНІЛ, таким організаціям як Міністерство сільського господарства УРСР та Міністерство радгоспів УРСР було б доцільно визначити в ланці район – господарство відповідальних осіб за використанням матеріалів НТІ та за стан впровадження досягнень науки і передового досвіду.

Крім того, з боку ПВ ВАСГНІЛ пропонувалося, щоб збірники наукових праць НДУ стали обов'язковим інформаційним матеріалом для республіканських сільськогосподарських органів, обласних управлінь сільського господарства, трестів радгоспів та сільськогосподарських відділів райвиконкомів. Адже ці видання мали допомогти керівникам та спеціалістам усіх ланок сільськогосподарського виробництва орієнтуватися в тому, що нового пропонують науковці та над вирішенням яких проблем вони працюють. Відповідні керівні органи мали звернути увагу на те, що видавництво «Урожай» до публікації збірників наукових праць підходило як до другорядної літератури і видавало їх через 1–1,5 роки після одержання рукописів. Із-за цього матеріал певною мірою старів і втрачав свою актуальність.

Південне відділення ВАСГНІЛ вважало за доцільне, щоб експрес-

інформація про досягнення сільськогосподарської науки та виробництва, яка видавалася УкрНДІНТІ тиражем окремих випусків по 1000–1200 примірників, стала надбанням не лише сільськогосподарських органів, а й доходила до спеціалістів кожного колгоспу і радгоспу. Тому необхідно було збільшити тираж видання до кількості господарств в республіці. До того ж, назва цього видання не відповідала змістові. Друкувалися переважно оглядові статті з окремих проблем, тоді як експрес-інформація покликана терміново доводити до відповідальних керівників і спеціалістів новини з різних галузей сільськогосподарської науки і практики. Отже, пропонувалося зберегти характер видання, водночас змінивши його назву, збільшивши тираж і періодичність та забезпечивши доведення його до всіх господарств республіки і сільськогосподарських органів.

Позитивним моментом було те, що кількість органів, а також видань для своєчасного і якісного забезпечення директивних, сільськогосподарських органів, колгоспів та радгоспів галузевою науково-технічною інформацією з усіх питань була достатньою. Важливе місце належало журналам, що їх видавало Міністерство сільського господарства УРСР: «Хлібороб України», «Тваринництво України», «Механізація сільського господарства», «Вісник сільськогосподарської науки». Ця періодика розповсюджувалася через «Союздрук», її тиражі щорічно визначалися кількістю передплатників. Багато науково-технічної інформації оприлюднювали в республіці також союзні друковані органи. Тим часом, в цій справі мали місце істотні недоліки. Державний комітет з преси при Раді Міністрів УРСР підходив до видань МСГ як до другорядної літератури, яка не давала видавництву прибутку, а тому обмежував їх папером та скорочував щорічно на свій розсуд кількість назв. Так, наприклад, у 1970 р. під загрозою зриву знаходилося своєчасне і якісне видання сільськогосподарської літератури оскільки фонди паперу для цієї мети Держплан УРСР зменшив Міністерству сільського господарства на 39 тонн, а Комітет з преси Ради Міністрів УРСР видавництву «Урожай» - на 113,4 тонн [2].

Крім того, з метою поліпшення ситуації з впровадженням наукових надбань у виробництво ПВ ВАСГНІЛ запропонувало до річного звіту колгоспів й радгоспів включити спеціальний розділ та зобов'язати ЦСУ при Раді Міністрів УРСР разом з відповідними Міністерствами розробити документ (форму) державної звітності з цього питання, який би став обов'язковим для виконання кожним господарством.

Всеохоплююче планування, координація і контроль з боку відомчих організацій наукових досліджень та їх впровадження у виробництво було характерною рисою для часу діяльності Південного відділення ВАСГНІЛ. Так, на виконання Постанови ЦК КПРС та Ради Міністрів СРСР від 26 серпня 1976 р. № 703 «Про заходи щодо подальшого підвищення ефективності сільськогосподарської науки та зміцнення її зв'язків з виробництвом» Президія ПВ ВАСГНІЛ постановила затвердити план впровадження досягнень науки та передового досвіду в дослідних господарствах і насінницьких радгоспах інститутів відділення на 1981–1982 рр. Зокрема, планувалося створення спеціалізованих сівозмін для господарств різних зон УРСР, впровадження ґрунтозахисної системи обробітку ґрунту, організація цехів родючості, використання нових сортів і гібридів сільськогосподарських культур, сортова агротехніка вирощування зернових і зернобобових культур, внесення підвищених доз мінеральних добрив на запланований урожай, створення самостійних цехів з кормовиробництва тощо.

Першочерговим і найважливішим завданням для колективів кожного інституту і господарства ставилося впровадження у виробництво дослідних господарств і насінницьких радгоспів досягнень науки і передового досвіду. У цю роботу мали бути включені всі наукові співробітники. При оцінці діяльності інститутів обов'язково враховували результативність впровадження їх наукових розробок в підвідомчих господарствах. Забезпечити безумовне виконання розроблених планів впровадження у виробництво досягнень науки і передового досвіду було одним із обов'язків директорів науково-дослідних інститутів, дослідних станцій, насінницьких господарств. Хід робіт з впровадження

щокварталу розглядали на засіданнях вчених Рад інститутів та інформували Південне відділення. Контроль за виконанням плану впровадження покладался на його співробітників, а також на заступника директора з наукової роботи кожного з НДІ. Керівників, фахівців господарств і наукових співробітників за впровадження досягнень науки і передового досвіду матеріально зацікавлювали залежно від отриманої господарствами економічної ефективності [3, с. 314].

Протягом 1976–1980 рр. тільки науково-дослідні установи Південного відділення ВАСХНІЛ передали для впровадження в сільськогосподарське виробництво понад 460 найважливіших наукових розробок, схвалених Міністерством сільського господарства Українською РСР та іншими зацікавленими міністерствами і відомствами республіки. Загальний економічний ефект від впровадження у виробництво завершених наукових розробок інститутів Південного відділення склав більше 870 млн. крб. При безпосередній участі учених були розроблені та впроваджувалися індустріальні технології обробітку культур, комплекси нових машин, раціональні сівозміни, зональні системи обробки ґрунту, господарства забезпечувалися елітним насінням районованих сортів сільськогосподарських культур. Вагомий внесок здійснювався у розвиток тваринництва, переведення цієї галузі на індустріальну основу. Були розроблені заходи щодо впровадження індустріальних методів праці, поліпшення племінної роботи, будівництва тваринницьких комплексів і реконструкції існуючих ферм, освоєння прогресивних технологій виробництва молока, м'яса, яєць, шерсті, створення стійкої кормової бази та ін. З урахуванням природно-економічних умов зони підготували науково обґрунтовані рекомендації з підвищення родючості ґрунтів, врожайності сільськогосподарських культур і продуктивності тварин, комплексній механізації виробничих процесів в рослинництві і тваринництві, визначені перспектив розвитку і спеціалізації її сільського господарства.

Ученими був накопичений великий теоретичний і практичний досвід використання досягнень науки і передового досвіду в колгоспно-радгоспному виробництві. Найважливішими організаційними формами використання

результатів наукових досліджень була розробка і реалізація республіканських, обласних, районних і господарських планів впровадження; виробнича перевірка в базових дослідно-показових господарствах; укладення договорів про науково-технічну співдружність та господарських договорів між науковими установами й сільськогосподарськими підприємствами; проведення експериментів безпосередньо в колгоспах і радгоспах тощо.

Разом з тим, умови розвитку народного господарства в 1980-х роках настійно вимагали більш прискорених темпів науково-технічного прогресу, що у свою чергу потребувало ефективнішого наукового пошуку і кращого використання результатів досліджень. З цією метою для прискорення впровадження наукових розробок у виробництво формували і здійснювали комплексні програми, які реалізовувалися через такі форми як науково-технічні комплекси, цільові наукові програми, міжвузівські і міжгалузеві лабораторії. Зокрема, створили галузеві науково-виробничі об'єднання (НВО) типу «Сахсвекла», науково-виробничого плодорозплідного об'єднання «Укрплемгрена» та ін.

Однак наприкінці 1980-х років стало зрозумілим, що НВО не отримали належної підтримки і розвитку. Вони слабо впливали на поліпшення насінництва і племінної справи, якісне освоєння інтенсивних технологій, прогресивних форм організації і оплати праці, госпрозрахунку, перехід господарств на самофінансування. Тому для посилення керівництва науковими дослідженнями, покращення їх планування і координації, концентрації наукових сил і засобів по основних напрямках агропромислового виробництва відповідно до Постанови ЦК КПРС та Ради Міністрів СРСР № 848 від 9 липня 1987 р. утворили галузеві наукові комплекси на базі провідних науково-дослідних установ ПВ ВАСГНІЛ, Міністерства агропромислового комплексу тощо. Для корінного поліпшення організації використання наукових розробок в практиці колгоспів, радгоспів і інших підприємств в науково-виробничих об'єднаннях, навчально-науково-виробничих комплексах, виробничих (науково-виробничих) системах, науково-дослідних установах та інших

організаціях науки, в базових господарствах і підприємствах створили госпрозрахункові підрозділи з впровадження досягнень науки і техніки, пов'язуючи їх діяльність з кінцевими результатами. Практикували в наукових установах створення госпрозрахункових груп для вирішення конкретних науково-практичних завдань.

Функції науково-інформаційного забезпечення агропромислового виробництва в останнє десятиліття діяльності ПВ ВАСГНІЛ виконувало чимало органів: засоби масової інформації - телебачення і радіомовлення, кінематографія, різноманітні видавництва, а також товариства («Знання», винахідників та раціоналізаторів), Виставка досягнень народного господарства УРСР тощо. Однак слід відмітити, що їх завдання змінилися відповідно до політичної кон'юнктури. Зокрема, необхідно було посилити пропаганду висунутих вимог ЦК КПРС та радянського уряду щодо розвитку науково-технічного прогресу в агропромисловому виробництві відповідно до перебудови продовольчого комплексу країни. Всебічно висвітлювати досвід передових наукових і виробничих колективів, гостро реагувати на недоліки і упущення в організації дієвого наукового забезпечення. Приділяти постійну увагу роботі науково-виробничих об'єднань, комплексів, систем, базових господарств і підприємств, вдосконаленню їх науково-виробничої і впроваджувальної діяльності. Активно сприяти затвердженню такого механізму господарювання, який би забезпечував повну самостійність і високу відповідальність всіх ланок агропромислового виробництва за отримання найвищого кінцевого результату [4, с. 431].

Таким чином, у досліджуваній період розповсюдження науково-технічної інформації у сільськогосподарське виробництво та впровадження наукових розробок і передових технологій було важливою функцією державного управління і здійснювалося в умовах всеохоплюючого планування, координації і контролю наукових досліджень та їх впровадження у виробництво з боку відомчих організацій. За роки діяльності ПВ ВАСГНІЛ проведено значну роботу для удосконалення використання наукових розробок в

практиці: пройдено шлях від відділів інформації і пропаганди в до госпрозрахункових підрозділів з впровадження досягнень науки і техніки в організаційних структурах аграрної науки, пов'язуючи їх діяльність з кінцевими результатами.

Список використаних джерел

1. *Центральний* державний архів громадських об'єднань України (Далі ЦДАГО України), ф. 1, оп. 32, спр. 127 [Інформація голови оргбюро Південного відділення ВАСГНІЛ В. Пересипкіна до ЦК КП України про заходи щодо поліпшення системи науково-технічної інформації в сільськогосподарському виробництві], арк. 66–72.

2. *ЦДАГО* України, ф. 1, оп. 32, спр. 127 [Інформація заступника міністра сільського господарства в. зубенка до цк кп україни про хід виконання постанови цк кп україни і ради міністрів української рср від 20 грудня 1968 року № 640 «про заходи по дальшому поліпшенню в республіці науково-дослідних робіт у галузі сільського господарства»], арк. 20–24.

3. *План* внедрения достижений науки и передового опыта в сельскохозяйственное производство опытных хозяйств научно-исследовательских институтов Южного отделения ВАСХНИЛ на 1981–1982 годы // Південне відділення ВАСГНІЛ (1969–1990) : зб. док. і матеріалів / НААН України, ДНСГБ ; уклад. : В. А. Вергунов, З. П. Кірпаль, В. І. Кучер [та ін.] ; наук. ред. М. Д. Безуглий. – К., 2011. – С. 313–350 – (Іст.-бібліогр. сер. "Аграрна наука України в особах, документах, бібліографії" ; кн. 47).

4. *Постановление* № 848 ЦК КПСС и Совета Министров СССР о совершенствовании научного обеспечения развития агропромышленного комплекса страны // Південне відділення ВАСГНІЛ (1969–1990) : зб. док. і матеріалів / НААН України, ДНСГБ ; уклад. : В. А. Вергунов, З. П. Кірпаль, В. І. Кучер [та ін.] ; наук. ред. М. Д. Безуглий. – К., 2011. – С. 415–432. – (Іст.-бібліогр. сер. "Аграрна наука України в особах, документах, бібліографії" ; кн. 47).